

Het toerisme in België is één van de snelst groeiende dienstverlenende activiteiten. We hebben het toerisme omschreven als "een extra-regionaal vrijetijdsverschijnsel, waarbij verplaatsing en verblijf (al dan niet met overnachting) geïmpliceerd worden, ongeacht de afstand en de tijdsduur ervan" (1987).

De democratisering van het toerisme na de Tweede Wereldoorlog (de Wet op de betaalde vakantie van 8 juli 1936), de opkomst van het massatoerisme in de jaren '60 en de explosieve groei sinds de jaren '70, hebben de ruimtelijke structuren in het Belgisch toeristisch landschap sterk gewijzigd. Vooral aan de Kust is weinig overgebleven van het oorspronkelijk landschap, tenzij in de natuurreservaten, zoals Het Zwin en De Westhoek. De toeristische concentratie behoort er tot de hoogste van de wereld, doch de druk op de ruimte is er zeer groot. Een verantwoord toeristisch beleid met o.m. een vakantie-spreiding in tijd en ruimte dringt zich op. Ook in tal van centra in de Ardennen-Maas, de Kempen (opkomst van vakantie dorpen) en zelfs in de kunststeden (zoals Brugge) komt het toerisme visueel sterk tot uiting en is het een boeiend studie-object geworden.

Bij de opmaak van dit kaartblad werden we geconfronteerd met tal van problemen inzake toeristische statistieken. De jaarlijkse officiële gegevens van het NIS (Nationaal Instituut voor de Statistiek) vertonen nl. tal van tekortkomingen, zoals:

- een sterke onderschatting van de overnachtingscijfers (vooral bij de hotels, de appartementen en de campings);
- het ontbreken van gegevens over de tweede verblijven (zeer talrijk aan de Kust); sinds 1981 worden de tweede verblijven niet meer opgenomen in de volks- en woningtellingen; men moet zich tevreden stellen met de commerciële logiesvormen;
- de achterstand in het beschikbaar statistisch materiaal.

Alle gegevens op het kaartblad hebben betrekking op de periode van vóór de "hervorming van de toeristische statistiek" (einde 1991).

Ondanks de statistische tekorten hebben we een zo volledig mogelijke inventaris opgesteld van de complexe vraag-aanbod-relatie inzake het Belgisch toerisme, en dat aan de hand van vijf thematische kaarten (per gemeente) en vier grafieken.

Kaart A geeft een beeld (1988) van de gemeentelijke spreiding van de logiescapaciteit in vijf commerciële logiesvormen. Appartementen en villa's die verhuurd worden zijn daarin niet begrepen; immers hun logiescapaciteit wordt niet opgevraagd, noch bij de eigenaars, noch bij de immobiliënegenschappen. Het ontbreken van die logiesvorm geeft dan ook een overdreven relatief belang aan de vijf commerciële logiesvormen op kaart A, bijzonder aan de Kust.

Het hotelwezen, de meest traditionele logiesvorm, scoorde in 1988 een aandeel van 16,3% in de totale logiescapaciteit (16,6 in 1990). De hotels zijn duidelijk goed vertegenwoordigd in de kunststeden. De campings hebben met 66,4% (66,2 in 1990) het grootste aandeel. Het sociaal toerisme is de sterkste groeier met een aandeel van 11,8% in 1988 t.o.v. 12,3% in 1990; de vakantie dorpen zijn door het NIS verkeerdelijk bij die logiesvorm geteld. Kuurinrichtingen en vakantie kolonies (vooral aan de Kust) zijn minder belangrijk als logiesvorm.

Kaart B geeft een volledig overzicht van de overnachtingen per gemeente (1987), opgesplitst naar zes logiesvormen. Appartementen en villa's zijn er dikmaal wel bij omdat de gegevens omtrent overnachtingen maandelijks bij het NIS moeten ingediend worden.

De belangrijkste verblijfcentra zijn:

- de badplaatsen met De Haan (gefuseerd met Wenduine) en Knokke-Heist als toppers met resp. 2,4 en 2,7 miljoen overnachtingen in 1987 (3,2 en 2,7 in 1990). Vele gemeenten vertonen een specialisatie inzake logiesvorm: appartementen/villa-toerisme in Knokke-Heist, Koksijde en De Panne; hotels in Oostende en Blankenberge; campings in Bredene en Middelkerke. De Haan heeft alle logiesvormen;
- de kunststeden (vooral hotelovernachtingen) met Brussel op kop (2,5 miljoen in 1987 en 3,1 miljoen in 1990), gevolgd door Antwerpen (resp. 0,9 en 1,1 miljoen) en de sterke groeiers Brugge en Gent;
- centra in de Ardennen-Maas (zoals Hastière, La Roche, Durbuy, Spa);
- de Kempen met traditionele centra als Mol, Kasterlee, Houthalen-Helchteren en nieuwkomers zoals Peer en Lommel;
- in bijna alle andere gemeenten worden overnachtingen geregistreerd, zodat een enorme spreiding opvalt met hier en daar nog speciale attractiepolen, zoals de kampeercentra Burdinne en Stekene.

Kaart C geeft een inventarisatie van de toeristische centra en bezienswaardigheden. Onze typologie (1992) omvat o.m. de badplaatsen, de kunststeden, de bedevaartcentra, kuuroorden, de wintersportcentra (met een onderscheid naar alpiene ski en wandelski). Verder worden o.a. attractieparken, domeinen, natuursites en natuurreservaten (b.v. Hoge Venen), grotten, casino's, cultuurhistorische attracties (b.v. abdijen, kloosters, musea) en centra voor eendagstoerisme vermeld.

Daarenboven worden de geselecteerde centra en bezienswaardigheden kwalitatief gewaardeerd, op grond van een vergelijkende analyse van kwalificatiegegevens uit de belangrijkste toeristische gidsen.

Kaart D geeft het geregistreerde overnachtingsaantal van buitenlanders (1989). Deze verblijven vooral in de (kunst)steden met Brussel als favoriete bestemming (belang van zaken- en congresstoerisme), gevolgd door Antwerpen (wereldhaven) en de specifieke toeristische centra Brugge, Gent, Lommel en Peer. Aan de Kust zijn de buitenlanders wel talrijk, maar gezien het enorme aantal Belgen, is hun relatief aantal eerder gering, nl. 11,7% met in volgorde van belangrijkheid: Duitsers, Nederlanders, Fransen en Britten. Oostende scoort hier het hoogst met 34,3% buitenlanders.

Kaart E schenkt aandacht aan het sociaal-economisch belang van horeca en toerisme: ze geeft het totale aantal loontrekkenden in deze beide sectoren en het aandeel van de horeca-sector in dit aantal.

Op het kaartblad wordt nog toeristisch-wetenschappelijke randinformatie weergegeven in vier grafieken:

Grafiek 1: de overnachtingen per nationaliteit naar logiesvorm (1989). Tot de vreemdelingen in de hotels behoren vooral de nationaliteiten van intercontinentale herkomst (b.v. USA) en de Zuid-europeanen (b.v. Italianen, Spanjaarden). Bij onze buurlanden verkiezen vooral de Britten het hotel, terwijl de Nederlanders eerder logeren op campings en in vakantie dorpen. De Belgen en Luxemburgers nemen in verhouding meer hun intrek in appartementen/villa's, alsmede in vakantie kolonies, die trouwens (samen met de kuurinrichtingen) weinig bekend zijn bij de buitenlanders.

Grafiek 2: de overnachtingen per maand (of periodiciteit) en per toeristische streek (1989). Een duidelijke concentratie in het hoogseizoen (juli/augustus) valt op in alle toeristische regio's; de weersgesteldheid en de schoolvakanties zijn belangrijke verklarende factoren. In de kunststeden (vooral in Brussel) is een veel betere spreiding over gans het jaar te constateren; dit wordt mede verklaard door het belang van het zaken- en congreswezen in het voor- en naseizoen.

Grafiek 3: evolutie van de overnachtingen naar nationaliteit (1963-1989). De grootste groei komt op naam van de Nederlanders (met slechts 9,9% van het totaal aantal vreemdelingen in 1963, tegenover 36,9% in 1989) en de Duitsers (12,3% tegenover 16,1%). De Britten (27,2% in 1963 en slechts 9,7% in 1989) en de Fransen (22,9 en 9,9%) waren in de jaren '60 onze belangrijkste klanten, doch kenden daarna een forse daling. Sinds het midden van de jaren '80 neemt hun aantal opnieuw toe. De recentste groeimarkten zijn Italië en Spanje. Een typisch voorbeeld van conjunctuurgevoeligheid is de USA: bij een sterke daling van de dollar (zoals in 1985) neemt het aantal overnachtingen van Amerikaanse toeristen sterk af.

Grafiek 4: de evolutie van de totale tewerkstelling in toerisme/horeca in de periode 1973-1988. In 1988 noteerde men 169 000 tewerkgestelden (zelfs 178 000 in 1990), waarvan 26,7% zelfstandigen en 73,3% loontrekkenden. De man/vrouw-verdeling hierbij was zeer evenwichtig met resp. 51 en 49%. De horeca was goed voor 66,8% van alle tewerkstelling in de sector. In vergelijking met 1973 noteerde de horeca een aangroei van niet minder dan 46,5%.